

Handreiking CIS voor een preek over Mattheüs 2:13-18 op Israëlzondag 4 oktober 2020

Inleiding

Dit jaar vieren we 75 jaar bevrijding en vrijheid. Dit gedenkjaar staat óók in het teken van 75 jaar na de bevrijding van Auschwitz. Vanwege dit feit biedt Israëlzondag de mogelijkheid om stil te staan bij het lijden van het Joodse volk de eeuwen door in het licht van de Bijbelse verwachting voor Israël.

'Auschwitz' symboliseert dit lijden. Het voormalig concentratiekamp is hét symbool geworden van de Holocaust alsook van het lijden dat het Joodse volk de eeuwen door is aangedaan. De symbolische betekenis van 'Auschwitz' wordt op een ingrijpende manier getoond in Yad Vashem, het museum over de Holocaust in Jeruzalem. Dit museum toont en duidt het lijden van het Joodse volk gedurende de jaren '30 tot en met '48 van de vorige eeuw. De tentoonstelling begint in de donkere Middeleeuwen, geeft een aangrijpende impressie door geschrift, woord en beeld van het lijden van het Joodse volk en eindigt met een grote maquette van Auschwitz.

Na deze maquette komt een bezoeker voor een groot panoramaraam te staan dat een prachtig uitzicht biedt op Jeruzalem, de hoofdstad van Israël. Na eeuwen van lijden in de Diaspora heeft het Joodse volk sinds 1948 een thuisland. Dit land is in de weg van een wonder ontvangen, zo belijden vele Joden en christenen met hen. Deze verwondering is verwerkt in de bouw van de grote expositieruimte. De expositieruimte begint laag, gaat ongemerkt langzaam omhoog en loopt uit op dat grote raam. Vanuit de diepte naar de hoogte, vanuit de donkere Middeleeuwen naar de lichtstad Jeruzalem, hét symbool van Israëls vrijheid en hoop. God heeft Zijn volk niet verlaten! Deze twee thema's – Israëls lijden én hoop – staan in deze preekschets centraal.

De preekschets handelt over Matth. 2,13-18. Dit gedeelte beschrijft de kindermoord te Bethlehem. De opbouw van deze preekschets is als volgt: het begint met een eerste inventarisatie, daarop volgt een exegese van deze perikoop, daarna ga ik kort in op de bijbels-theologische verbanden waarin Matth. 2,13-18 staat. Met een aantal homiletische aanzetten rond ik deze schets af. Een Addendum bevat de lijst van geraadpleegde literatuur.

Vrede over Israël!

Eerste observaties

- Alleen Mattheüs heeft deze geschiedenis in zijn evangelie opgenomen en een plaats gegeven in het eerste deel van zijn evangelie (hdst. 1-2).
- Met uitzondering van het eerste vers, wordt Jezus in hdst. 2 niet bij zijn roepnaam genoemd. Steeds is er sprake van 'het Kind' in plaats van 'hun Kind' of 'Jezus'.
- Wie is Herodes? Is dit vreselijke incident een uitzondering in zijn loopbaan of tekent deze moordpartij zijn persoon en optreden van deze koning? Welke motieven schuilen achter deze militaire actie?
- Waarom laat God die gebeuren, terwijl Hij wel Jozef tijdig gewaarschuwd heeft? Als Hij Jozef waarschuwde, kon Hij toch ook deze moordpartij voorkomen?
- In 2,13-18 staan twee oudtestamentische citaten: Hos. 11,1 en Jer. 31,15. Beide verwijzingen staan aan het slot van elk deel (2,15 en 2,18). Welke functies vervullen ze in dit gedeelte?
- Beide citaten worden geïntroduceerd. De introductie van het citaat van Hosea 11,1 in vers 15 luidt: 'opdat vervuld zou worden hetgeen van de Heere gesproken is door de profeet...') en verschilt van de inleiding op het citaat van Jer. 31,15 in vers 18 ('toen is vervuld geworden hetgeen door de profeet Jeremia gesproken is...').
- Mattheüs klemt dit vreselijk gebeuren (vss. 16-17) in tussen twee Schriftcitaten (vs. 15 en vs. 18). Waarom? En wat is de onderlinge relatie tussen beide Schriftverwijzingen en wat zeggen ze over Gods handelen in Jezus' leven en wellicht ook in deze aangrijpende gebeurtenis?

Werkvertaling

Zie, kort na hun vertrek, verscheen een engel van de Heere in een droom aan Jozef. Hij zei: 'Sta op! Neem het Kind en zijn moeder! Vlucht naar Egypte! Blijf aldaar totdat Ik weer tot je zal spreken! Want Herodes blijft het Kind zoeken, omdat hij Het wil ombrengen.' ¹⁴Hij stond direct op, nam in de nacht het Kind en zijn moeder met zich mee en week uit naar Egypte. ¹⁵Daar verbleef hij, totdat Herodes gestorven was, opdat vervuld zou worden dat wat door de Heere gesproken is bij monde van de profeet:

"Uit Egypte heb Ik mijn Zoon geroepen!"

¹⁶Toen Herodes merkte, dat hij door de magiërs om de tuin was geleid, werd hij razend en gaf de opdracht om alle jongetjes van twee jaar en jonger in Bethlehem en omgeving te doden, afgaande op het tijdstip dat hij van de magiërs begrepen had. ¹⁷Toen werd vervuld het woord van de profeet Jeremia:

"Een stem wordt in Rama gehoord: geweend en veel tranen. Rachel beweent haar kinderen en wil niet getroost worden, omdat ze er niet zijn."

Exegese van Matth. 2,13-18

Matth. 2,13-18 is het tweede en derde onderdeel van de vier onderdelen die samen hdst. 2 vormen (vss. 1-12; 13-15; 16-18 en 19-23). Deze twee onderdelen zijn met verschillende kernwoorden verbonden met de onderdelen 1,18-25 en 2,1-12. Hdst. 1 begint met Jezus' geslachtsregister en beschrijft vervolgens Jezus' geboorteaankondiging door de engel, daarna Jozefs droom en sluit af met het vermelden van Jezus' geboorte. Matth. 1-2 telt vijf expliciete citaten van het Oude Testament; drie van de vijf staan in hdst. 2 (vss. 6, 15 en 18).

Magiërs uit het Verre Oosten informeren Jeruzalem over de geboorte van Jezus, een nazaat van David, waar op dat moment Herodes in naam van Rome heerst (2,1-12). De evangelist verlegt de aandacht van Jeruzalem naar Egypte en beschrijft hoe Herodes te Jeruzalem reageert op de recente

gebeurtenissen in Bethlehem (2,13-18). Na Herodes' dood draagt een engel Jozef op om terug te keren naar Israël. Via Judea reist het gezin door naar Nazareth en vestigt zich daar (2,19-23).

Vers 13   Werden de magiërs door een droom opgedragen om op de terugreis Jeruzalem te mijden, nu waarschuwt de Heere door een engel die Jozef in een droom verschijnt (vgl. 1,20). De engel noemt eerst het Kind en dan pas zijn moeder. Deze opvallende volgorde is voor dit hoofdstuk stereotiep (vgl. vss. 11,14,20 en 21). Jozef moet hen in opdracht van God tegen de haat van Herodes beschermen. Hij is dus Gods knecht en dient zo Jezus' Vader.

De volgorde kind – moeder sluit aan op het voorgaande gedeelte waar het Kind Jezus een van de hoofdpersonen is. Ook maakt deze volgorde duidelijk dat de vijandschap van Herodes zich specifiek richt op het Kind, en niet zozeer op Maria en Jozef. Subtiel is de typering van Herodes' rusteloze speurtocht naar het Kind. Hij wil het doden. Met Jezus' geboorte begint zijn lijden (vgl. Matt. 27,10).

Exkurs. Herodes

De kindermoord te Bethlehem wordt uitgevoerd door Romeinse soldaten in opdracht van Herodes de Grote. Herodes regeerde van 37 voor tot en met 4 na Christus. Zijn bijnaam 'de Grote' dankt Herodes aan de Joodse geschiedschrijver Flavius Josephus. Het is onduidelijk of hij deze bijnaam tijdens zijn leven ook daadwerkelijk gedragen heeft. De aanduiding 'de Grote' onderscheidt hem van zijn zoons die eveneens de naam Herodes droegen. Herodes is geen bekwaam bestuurder geweest. Zijn regering werd door twee pijlers gedragen: loyaliteit aan Rome, een ongekende wreedheid én een staat van permanente angst. Deze angst uitte zich in een voortdurend wantrouwen jegens allen van wie Herodes vermoedde dat zij op zijn ondergang uit waren. Dit wantrouwen resulteerde in het vermoorden van zijn kinderen, zijn vrouw Mariamme, zijn schoonmoeder Alexandra en anderen in wie hij een rivaal zag. Mariamme en Alexandra behoorde tot de Hasmoneen familie, die uiteindelijk allemaal door Herodes zijn vermoord. Ondanks dat Herodes in zijn beleid rekening hield met de godsdienstige gevoelens van het Joodse volk in het algemeen en verschillende Joodse stromingen in het bijzonder, deinsde hij er niet voor terug om zich te bezondigen aan ongekende wrede daden om zijn macht te consolideren. De kindermoord te Bethlehem is dus helaas geen uitzondering. Herodes de Grote stierf in 4 na Christus. Dit betekent dat Jozef, Maria en Jezus slechts kort in Egypte verbleven hebben. Na het sterven van Herodes braken in Jeruzalem en Judea onlusten uit. Vermoedelijk hebben die ook meegespeeld in Jozefs overwegingen om zich met zijn gezin buiten het machtsgebied van Archélaüs te vestigen.

Dit vers roept bij deze lezer de vraag op waarom God door de ster de magiërs via Jeruzalem naar Bethlehem heeft geleid, maar hen vlak voor hun voorgenomen terugreis via Jeruzalem door een droom opdraagt om Jeruzalem te vermijden. Waarom stelt de Heere middels de magiërs Herodes in kennis van Jezus' geboorte en wekt daarmee zijn wantrouwen die overslaat in razernij wanneer hij bemerkt dat de magiërs hem bedrogen hebben waarom hij uiteindelijk tot deze gruweldaad komt?

Vers 14   Jozef beseft dat hij geen tijd te verliezen heeft en handelt kordaat. Hij neemt 'het kind en zijn moeder' met zich mee en brengt hen in veiligheid. De eerste die Jezus, Gods eniggeboren Zoon 'Kind' noemt, is Herodes (2,8). Herodes linkt het verhaal van de magiërs aan de messias (2,4) en roept om die reden de Schriftgeleerden bij zich voor verdere informatie (2,7-8). Zij informeren hem aan de hand van de Schrift over de geboorteplaats van de messias en versterken daarmee zijn vermoeden met betrekking tot de unieke identiteit van dit Kind.

Indirect stelt de evangelist ook ons op deze manier op de hoogte van de unieke identiteit van dit Kind. Zonder de naam van dit Kind te noemen, weet de lezer om wie het gaat, wat de messiaanse verwachtingen in de Schrift zijn, dat dit Kind aan die verwachtingen voldoet en hoe Herodes zich tot dit Kind verhoudt. De evangelist heeft de uitdrukking 'het Kind' ook nodig om met dit kernwoord de brug te slaan naar twee Schriftcitaten, die spreken over 'een zoon van de Heere' (Hos. 11,1) en 'een moeder van kinderen' (Jer. 31,15).

Verder onderstreept dit vers de weerloosheid van het Kind. Dit kind is net als alle andere kinderen niet in staat om Zichzelf te beschermen tegen haat. Het is een kwetsbaar en bedreigd Kind waarom Jozef in opdracht van God voor dit Kind moet zorgen. Tegelijkertijd is 'het Kind' niet zijn kind, uiteindelijk ook niet van Maria zijn moeder, maar van God.

Vers 15 De betekenis van Jezus' verblijf in Egypte en zijn terugreis uit dit land naar Judea becommentarieert de *evangelist* aan de hand van de Schrift. Hij citeert Hos. 11,1 in gewijzigde vorm en introduceert dit citaat op een voor Mattheüs kenmerkende wijze door een zgn. 'Reflexionszitat'. De term *Reflexionszitat* is afkomstig uit de Duitse literatuur en is een stereotiepe aanduiding in het nieuwtestamentisch onderzoek geworden voor een specifieke categorie van citaten in Mattheüs. Meer dan de andere evangelisten beschrijft Mattheüs Jezus' leven, verkondiging en wonderen als vervulling van de oudtestamentische profetie. Een van de manieren waarop hij dit doet, is met behulp van citaten die hij op de voor hem kenmerkende manier introduceert met de woorden 'opdat vervuld zou worden hetgeen door de profeet gesproken is...' (vgl. 1,23; 2,6; 6,15,18 en 23; 4,14; 8,17; 12,17; 13,35; 21,5; 26,56 en 27,9). Zo'n citaat staat altijd op een moment wanneer naar het oordeel van de evangelist Jezus een specifieke oudtestamentische belofte vervuld heeft. Door middel van zo'n citaat reflecteert de evangelist op een concrete gebeurtenis tijdens Jezus' leven of een specifiek onderdeel van Zijn verkondiging.

De uitbreiding met de woorden 'van de Heere' in vers 15 staat ook in 1,22. Beide citaten vat de evangelist op als een uitspraak van God die spreekt over of tot Zijn Zoon.

Met deze introductie zegt de evangelist vier dingen:

1. met zijn vertrek uit Egypte vervult Jezus deze belofte,
2. deze belofte werpt licht op Gods handelen in het leven van Zijn Zoon in het algemeen en in deze bijzondere geschiedenis,
3. Israëls exodus krijgt door Jezus' verblijf en vertrek uit Egypte en door dit citaat opeens typologische betekenis en
4. met het regelmatig plaatsen van Jezus' leven, handelen en (straks) zijn woorden tegen de achtergrond van het Oude Testament legt de evangelist de heilshistorische en soteriologische betekenis van Jezus' persoon en werk in het algemeen en in Matth. 2,13-18 voor de moeders van Bethlehem en in hen voor het Joodse volk in het bijzonder uit.

Exkurs. Jezus en Israël in Mattheüs

Vooral in de eerste hoofdstukken van zijn evangelie maakt Mattheüs veel vergelijkingen tussen Jezus en Israël. Net als Israël in de messiaanse tijd ontvang Jezus eer en geschenken van de heidenen (Ps. 72 en Jes. 60). Jezus' is Gods Zoon, zo ook Israël. Als een Vader beschermt God Zijn volk, zo ook het Kind. De eeuwen door roept deze unieke relatie tussen Vader en zijn kind Israël bij mensen haat op, dezelfde vijandschap ondergaat ook Jezus, het Kind van de Vader. De Vader roept Israël en het Kind uit Egypte. Net als Israël wordt Jezus Kindschap in de woestijn beproefd en gaat hij door de Jordaan (Matth. 3-4). Jezus doet Israëls geschiedenis over (recapitulatio), om het volk met God te verzoenen. Hij is de tweede Mozes die Gods Wet uitlegt (Matth. 5-7).

Voor het verstaan van onze verzen zijn het tweede en laatste motief van belang. De belofte in Hos. 11,1 werpt licht op Gods handelen in het leven van Zijn Zoon. Gods bevel om uit te wijken naar Egypte dient een hoger doel dan alleen maar het ontkomen aan het zwaard van Herodes. Deze vreselijke gebeurtenis werkt mee aan de vervulling van Gods beloften in het Oude Testament en aan het Zoonschap van Jezus. Jezus is de Christus der Schriften, de Zoon van God en de Koning van der Joden. Niet een boosaardige vorst als Herodes (vgl. de typering van Herodes met koning in 2,3 en 9), maar de Vader van dit Kind regeert door Zijn Zoon over Zijn volk.

Daarnaast legt deze belofte samen met het citaat van Jer. 31,15 (2,18) de heilshistorische en soteriologische betekenis van Jezus' persoon en werk uit. De evangelist trekt met het geslachtsregister, citaten en oudtestamentische thema's de lijn van het Oude Testament door in Jezus' leven. Jezus vervult niet alleen de Schrift, maar gaat ook de weg van God in overeenstemming met de Schrift. Zo verbindt de evangelist Gods heilsgeschiedenis met Israël met het leven van dit Kind, Jezus de Zoon van God, die God gezonden heeft om Israël te verlossen en de moeders van Bethlehem te vertroosten.

Exkurs. De Griekse vertaling van Hos. 11,1

De ongevocaliseerde Hebreeuwse tekst staat twee lezingen toe: 'mijn kind' of 'mijn kinderen'. De LXX-vertaler las en vertaalde de ongevocaliseerde Hebreeuwse tekst. Hij geeft de Hebreeuwse woorden weer met 'zijn kinderen', zo ook Targum en Theodotion. Zo goed als zeker heeft de LXX-vertaler het suffix 1^e sing. (*mijn* zoon/kinderen) bewust weergegeven met 3^e sing. (*zijn* zoon/kinderen) waardoor de woorden slaan op de kinderen van Israël in plaats van God.

Vers 16 Herodes wordt woest wanneer hij doorkrijgt dat de magiërs hem bedrogen hebben. De tekst geeft geen aanleiding voor de gedachte dat Herodes vermoedde dat het kind samen met zijn ouders gevlucht is of dat de lokale bevolking samenspande tegen hem. Hij handelt, vanuit wat hij weet. Op grond van die informatie geeft hij bevel om alle jongetjes van twee jaar en jonger te vermoorden. Met het stellen van deze leeftijdsgrens neemt Herodes het zekere voor het onzekere. Dat ene Kind moet gedood worden. Helemaal zeker van zijn zaak is Herodes niet, zo blijkt uit de woorden van de engel tot Jozef. Ook na deze weerzinwekkende moordpartij blijft hij rusteloos op zoek naar dat ene Kind om het te doden (2,13). De haat van farao blijkt springlevend te zijn (vgl. Ex. 1,22)! Men schat dat op een populatie van duizend mensen ongeveer twintig jongetjes om het leven zijn gebracht.

Vers 17 Opnieuw citeert Mattheüs de Schrift, kort na zijn verwijzing naar Hos. 11,1. De evangelist belicht de geschiedenis van de kindermoord in Bethlehem van twee kanten. Allereerst van Gods kant door te verhalen hoe God handelt (2,13-15a). Hij sluit dit af met een citaat (2,15b). Daarna beschrijft de evangelist sober Herodes' brute optreden (2,16). Opnieuw rondt hij dit met een verwijzing af (2,17-18).

Vergelijking tussen Matth. 2,15 (Hos. 11,1) en 2,18 (Jer. 31,15)

We vergelijken de beide inleidingen op de citaten. Eerst letten we op de verschillen en overeenkomsten tussen beide introducties, vervolgens op de verbandingen tussen beide Schriftverwijzingen en ten slotte op de betekenis en rol van Jer. 31,15 aan het slot van Mattheüs' beschrijving van de kindermoord te Bethlehem (2,18).

Verschillen en overeenkomsten

Beide inleidingen op de citaten verschillen van elkaar op twee punten. In plaats van het gebruikelijke voegwoord 'opdat' (2,15), leidt de evangelist zijn tweede citaat in met het voegwoord 'toen' (2,17). Het tweede verschil is het ontbreken van de woorden '...wat door de Heere gesproken is...' in de tweede Schriftverwijzing.

Vergelijken we de introductie van het citaat in vers 17 met andere citaten in Mattheüs wijst uit dat alleen het citaat in 27,9 op dezelfde manier als 2,17 met het bijwoord 'toen' ingeleid wordt. In Matth. 27,9 becommentarieert de evangelist het bittere einde van Judas met een verwijzing naar Zach. 11,12. Ook in de introductie van dit citaat ontbreken de woorden '... wat door de Heere gesproken is...' Daartegenover staat dat het voegwoord 'opdat' in de introductie van het citaat in 2,15 ook voorkomt in alle andere zgn. 'Reflexionszitat'.

Matth. 2,15 en 27,9 delen hetzelfde thema: de haat van Herodes, resp. het verraad van Judas. Hun handelen is niet te verklaren en is zinloos ('opdat'), enkel te constateren ('toen'). Het kwaad is niet te verklaren. Daar zijn geen woorden voor. Toch biedt de evangelist méér dan alleen een feitelijke constatering. Met zijn Schriftverwijzingen plaatst hij het zinloos handelen van beide personen, Herodes en Judas, op één lijn en van beide personen tegen de achtergrond van Gods heilshandelen. Al is hun lafhartig optreden niet te begrijpen, het Evangelie is in staat hun haat een plaats geven. God staat boven hun leven. Hij onderwerpt hun boosaardig handelen aan het volvoeren van Zijn Raad. Tegen de achtergrond van de toekomst krijgt het kwaad betekenis, uiteindelijk werkt het kwaad mee in het realiseren van het goede van God (vgl. Gen. 50,20 en Rom. 8,28).

Verbindingen

Beide citaten spreken over een *zoon of kinderen*. Vanwege dit gedeelde thema verbindt de evangelist beide citaten met elkaar. In beide citaten staat een kind in relatie tot een van beide ouders; in Hos. 11,1 een Zoon tot zijn *Vader* en in Jer. 31,15 kinderen tot hun *moeders*.

Aan de hand van het citaat van Hos 11,1 identificeert de evangelist de Vader van het Kind: Hij is God, die Zijn Zoon uit Egypte roept. Jozef de man van Maria is niet de vader van dit Kind, maar Gods dienaar. Tot Jozef spreekt een engel van de Heere, het Kind wordt direct door Zijn Vader geroepen.

Betekenis en rol

De evangelist verbindt met het citaat van Jer. 31,15 de moeders van Bethlehem met Rachel die wenend sterft en te Rama begraven wordt (Gen 35,16 en 19-20 en 48,7), aan de grens van het stamgebied van Benjamin (1 Sam 10,2). Op het eerste gezicht komt deze link ons vreemd over. We moeten daarom de profeet Jeremia raadplegen om deze verbinding in Mattheüs te kunnen plaatsen.

Jeremia lokaliseert Rama in de directe omgeving van Bethlehem. Rama is de plaats waar de overlevenden van Jeruzalem verzameld werden om naar Babel gedeporteerd te worden. In Jer. 40,1 schildert de profeet de situatie. Huilende kinderen, angstige moeders, allen zijn getraumatiseerd door het langdurig beleg, de val en inname van de stad van Jeruzalem. Op hun netvlies staan vreselijke taferelen die zich in de nasleep van de stad binnen de muren van de stad hebben afgespeeld. Voor hun ligt een lange lijdensweg en een uitzichtloos slavenbestaan in Babel, ver verwijderd van de moederstad, de tempel en het beloofde land. Dit vooruitzicht ontnemt de moeders bij Rama de laatste restjes van hoop voor hun kinderen. Ze wenen alsof hun kinderen al uit dit leven door de dood zijn weggenomen. Net als hun

stammoeder toen koesteren moeders in Jeremia's dagen geen hoop voor te toekomst. Met de kindermoord in Bethlehem komt de stem van een wenende Rachel tot leven. Dit geween van Joodse moeders, die beroofd zijn van hun kinderen, klinkt keer op keer de eeuwen door.

In deze misère verbindt de profeet de ellende van dat moment met het verdriet van Rachel die aan de weg tussen Rama en Bethlehem Benjamin baarde en na zijn geboorte het leven liet (Gen. 35). Zij noemde haar zoon 'zoon van mijn smart' (Gen. 35,18), dat wil zeggen: 'zoon van mijn ongeluk'. Haar man Jakob wijzigde deze naam in 'zoon van mijn rechterhand' (Ge. 35,18), dat is: zoon van mijn kracht, leven en hoop. De profeet identificeert het verdriet van de moeders uit Jeruzalem, met de smart van Rachel, een van Israëls stammoeders. De evangelist op zijn beurt identificeert het verdriet van de moeders van Bethlehem met de moeders te Rama in Jeremia's dagen en via Jeremia met het verdriet van de stammoeder Rachel.

Daarnaast geeft de profeet nieuwe betekenis aan de hoop van Jakob door te profeteren: 'er is hoop voor uw nakomelingen, spreekt de HEERE' (Jer. 31,16-17). Deze belofte staat in een hoofdstuk vol beloften van hoop op Gods heil in Israëls toekomst. Jeremia's prediking van Israëls heilrijke toekomst klinkt op hét dieptepunt van de oudtestamentische geschiedenis: kort na de verwoesting van stad en tempel; nota bene in opdracht van God! Op het moment waarop alle hoop voor Israël lijkt te zijn vervlogen vanwege de zonde en schuld van het volk, laat de HEERE deze boodschap verkondigen.

Rachel stierf in haar verdriet, maar Jakob putte troost uit Gods belofte en kreeg door het geloof in Gods beloften de moed om zijn jongste zoon Benjamin te noemen. In lijn van Jakobs hoop en vanwege Gods beloften put de profeet hoop voor Israëls toekomst na de ballingschap. Te Rama verkondigt de profeet in opdracht van de Heere: 'Er is verwachting voor uw nakomelingen!'

Hier slaat de evangelist Mattheüs op aan. Eerst beschrijft Mattheüs hoe God ingrijpt en Zijn Kind in veiligheid brengt. Op Zijn tijd roept Hij Zijn Zoon uit Egypte. Daarmee begint een nieuwe fase in Israëls heilsgeschiedenis. Pas daarna beschrijft de evangelist het brute en laffe optreden van Herodes in Bethlehem. Daar zijn geen woorden voor. Toch is zijn gewelddadig optreden in Bethlehem geen op zichzelf staand incident, maar door Gods handelen met Zijn Zoon geïntegreerd in Zijn heilshistorie met Israël. Zijn Zoon komt uit Egypte om de wenende moeders van Israël te vertroosten met Gods heil. Al is er geen verklaring voor Herodes' daad, er is wel een woord van God voor de moeders van Bethlehem! In hun verdriet horen de moeders te Bethlehem straks het Evangelie van hemelswege: 'Dit is Mijn geliefde Zoon, in Wie Ik Mijn welbehagen heb!' (3,17). Hoort Hem! De realisering van Jeremia's belofte van verwachting van een heerlijke toekomst voor Rachels kinderen, werkt de evangelist in het verdere vervolg van zijn evangelie uit.

Homiletische aanzetten

Op grond van de exegese stel ik het volgende thema en puntenverdeling voor:

Thema: Hoop voor een troosteloze Rachel

1. De tranen van Rachel
2. De beloften voor Rachel
3. Het Kind van Rachel

Toelichting bij het thema

Er is geen aanleiding om te twifelen aan de historiciteit van de kindermoord te Bethlehem. Van de evangelisten heeft Mattheüs deze gebeurtenis geselecteerd en in zijn evangelie geïntegreerd. Daarmee is deze geschiedenis onderdeel van het eerste deel van zijn evangelie en heilsgeschiedenis geworden. Door deze opname en de vertellijn van zijn evangelie komt deze historische gebeurtenis in het teken van Israëls hoop op God te staan. Mattheüs zet dit thema – Israëls hoop op God – uiteen door de kindermoord van Bethlehem via de verwijzing naar Jer. 31,15 te verbinden met Israëls geschiedenis van lijden de eeuwen door. Herodes' afschuwelijk optreden staat niet op zichzelf, maar in de lange rij van haat, lijden, terreur, antisemitisme en moord die Israël de eeuwen door tot op de dag van vandaag ondergaat.

Het citaat van Hos. 11,1 verbindt de vlucht van het Kind naar Egypte met de kindermoord te Bethlehem en de hoop voor Israëls toekomst. Gods roept Zijn Zoon uit Egypte om Israël te verlossen. Vooraf aan Herodes' optreden klinkt Gods roeping van Zijn Zoon uit Egypte. Nog voordat het Kind daadwerkelijk terugkeert uit Egypte tot Zijn volk, belooft God Zijn terugkomst. Deze belofte van heil en verlossing impliceert troost voor een volk dat murw geslagen is door het lijden, net als in de dagen van Jeremia. Alle vloedgolven van lijden die over het volk zijn gespoeld, hebben Israël niet weggevaagd, omdat het Joodse volk rust in de bedding van Gods heilsgeschiedenis en genadeverbond. Dit onderstreept eens te meer Gods verbondstrouw en geeft hoop voor het Joodse volk, ook voor vandaag!

Deze hoop concentreert zich in het Evangelie op het Kind. De Heere Jezus Christus is voor Jood en heiden, de Hoop.

Toelichting bij de drie punten

Het eerste punt – *De tranen van Rachel* – biedt de ruimte het unieke karakter van de kindermoord te Bethlehem uit een te zetten en deze geschiedenis te verbinden met het unieke karakter van Israëls lijden de eeuwen door. De geschiedenis van de mensheid kenmerkt zich door veel lijden en bloedvergieten, volkerenmoord en genocide, vroeger en nu. Maar wat is nu het unieke van Israëls lijden de wereld door? De Schrift verbindt Israëls lijden met Israëls God en messias. Juist de kindermoord van Bethlehem legt dit unieke karakter van Israëls lijden bloot. Herodes zoekt het Kind te doden (2,13 en 16). Om die reden deinst hij er niet voor terug om uiteindelijk alle jongetjes onder de twee jaar om te laten brengen. Deze haat richt zich op het Joodse volk vanwege het genadeverbond dat God met dit volk gesloten heeft, Zijn messias die uit dit volk geboren is en de beloften die God door Israël voor alle volkeren heeft bestemd. Gods genadeverbond met Israël is door Hem niet opgeschort, maar handhaaft Hij tot op de jongste dag. Het niet kunnen zetten van deze unieke relatie tussen de Heere en het Joodse volk in combinatie met het bevrijd willen zijn van God zijn dé twee oorzaken voor het lijden dat Israël de eeuwen moest ondergaan. Gods verbond met Israël verbindt christenen van heidense komaf met het Joodse volk. Dit betekent ook dat wij solidair zijn met het Joodse volk dat tot op de dag van vandaag lijdt bijvoorbeeld vanwege antisemitisme, zoals wij ook lijden met de vervolgte kerk wereldwijd.

Het tweede punt – *De beloften voor Rachel* – is bedoeld om de volgorde en betekenis van de Schriftcitataten uit te leggen (Hos. 11,1 en Jer. 31,15). De evangelist plaatst de gebeurtenis te Bethlehem in het licht van Gods Koningschap. Hij biedt geen verklaring voor Herodes' boosaardig optreden ('toen is vervuld'), maar legt wel uit hoe God op dit voorval anticipeert en welk doel Hem voor ogen staat wanneer Hij Zijn Kind uit Egypte roept ('opdat vervuld zou worden'). De dragende grond onder Gods beloften voor een wenende Rachel de eeuwen door, is Zijn trouw aan Israël. Voor dit volk heeft God een heerlijke toekomst weggelegd, waarin ook heidenen die in Israël zijn ingelijfd zullen delen. Dit punt biedt

de gelegenheid om twee aspecten van Gods beloften uit te werken: het verrassende van Gods beloften. Uitgerekend op een moment dat alle verwachting door haat, geweld en terreur is weggevaagd (Jer. 31 en Matth. 2) breekt via de profetische prediking van Jeremia en Mattheüs het licht op Gods heilshandelen door. De trouw van Gods beloften. Keer op keer klinkt de profetische prediking, juist in intrieste situaties. Zó trekt God via de prediking van Zijn beloften de lijn van Zijn handelen de geschiedenis door. Hij blijft trouw aan Zijn Woord en aan Israël, het volk van Zijn verbond.

Het derde punt – *Het Kind van Rachel* – is bedoeld om de hoopvolle betekenis van het Kind (van God) uit te werken. Mattheüs laat zien dat met Jezus' geboorte de haat tegen Israël zich vanaf nu richt op de geboren Koning van Israël. Jezus, de Zoon van Abraham en van David (Matth. 1,1vv.) is de Zoon van God (Hos. 11,1/Matth. 2,15) en de Koning der Joden (Matth. 2,2). Wanneer Rachel van haar kinderen is beroofd, roept God Zijn Zoon en schenkt Hem aan haar, moeder van Israël. Hij is de vervulling van oudtestamentische verwachting en de enige Hoop voor Israëls toekomst. Net als Jakob houvast vond in Gods belofte en daaruit geloofskracht ontving om de naam van zijn zoon te veranderen van Benoni in Benjamin, Jeremia geloof kreeg om te Rama Gods beloften te verkondigen, Mattheüs Gods heil In Christus verkondigt te Bethlehem, mag ook vandaag het Evangelie klinken onder het Joodse volk. God is getrouw!

Samenvatting

Matth. 2,13-18 plaatst Israëls lijden in het perspectief van de hoop en belicht zó de unieke plaats van het Joodse volk onder de volkeren en het Koningschap van Israëls God en messias, onze Heere Jezus Christus.

Ds. C.P. de Boer

Addendum

- Grosheide, F.W., *Het Nieuwe Testament in zes Nederlandse Vertalingen* (Amsterdam, 1950)
- Aland, B. (ed.), *The UBS Greek New Testament* (Stuttgart, 2007)
- Aland B. & K (eds.), *Novum Testamentum Graece* (Stuttgart, 2012)
- Bauer, W., *Wörterbuch zum Neuen Testament* 6. Auflage (Berlin-New York, 1988)
- Beale G.K., & D.A. Carson (eds.), *Commentary on the New Testament Use of the Old Testament* (Grand Rapids, 2008)
- Brown, R.E., *The Birth of the Messiah* (New York, 1999)
- Bruggen, J., *Matteüs. Het evangelie voor Israël* 2^e druk CNT (Kampen, 1994)
- Davies, W.D., & D.C. Allison, *Matthew 1-7 ICC* (London-New York, 2006)
- Grosheide, F.W., *Het heilig Evangelie volgens Mattheus* CNT (Kampen, 1954)
- Gundry, R.H., *Matthew* sec. ed. (Grand Rapids, 1994)
- Hagner, D.A., *Matthew 1-13 WBC* (Dallas, 1993)
- Luz, U., *Das Evangelium nach Matthäus (Mt 1-7)* 1. Teilband EKK (Neukirchen, 1985)
- Nederlands Bijbelgenootschap, *Bijbel met deuterocanonieke boeken* (Haarlem, 2004)
- Nielsen, J.T., *Het Evangelie van Mattheüs I* PNT (Nijkerk, 1971)
- Nolland, J., *The Gospel of Matthew* NIGTC (Grand Rapids, 2005)